

Список використаної літератури:

1. Слободян Н.М. Співвідношення конституційного делікту з іншими видами правопорушень // Держава і право: Зб. наук. пр. – 2005. – Вип. 27. – С. 202-208.
2. Батанова Н.М. Конституційні делікти в Україні: проблеми теорії та практики: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2007.
3. Колюшин Е.И. Конституционное (государственное) право России: Курс лекций. – М., 1999.
4. Лучин В.О., Боброва Н.А. К вопросу о конституционных деликтах // Укрепление правовой основы – закономерность развития советского государства. – Куйбышев, 1990. – С. 61-70.
5. Лучин В.О. Конституционные деликты // Государство и право. – 2000. – № 1. – С. 12-19.
6. Пашенко А. Конституційний делікт як підстава конституційної відповідальності // Юридический вестник. – 2002. – № 1. – С. 86-89.
7. Курс конституционного права Украины: Учебник: В 2-х т. / Под ред. М.А. Баймуратова и А.В. Батанова. – Х., 2008. – Т. 1: Общая часть: Основы теории конституционного права.
8. Наливайко Л.Р., Беляєва М.В. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права (Explanatory Terminological Dictionary on Constitutional law). – 2-е вид., доп. – Запоріжжя, 2010.
9. Полевий В.І. Конституційна відповідальність політичних партій в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2004.
10. Некрасов С.И. Конституционно-правовая ответственность субъектов внутрифедеративных отношений в Российской Федерации: специфика состава конституционного деликта, применяемых санкций, классификации // Государство и право. – 2005. – № 8. – С. 5-13.
11. Пашенко А. Фактичні та юридичні підстави конституційної відповідальності // Право України. – 2002. – № 5. – С. 126-130.
12. Шон Д.Т. Конституционная ответственность // Государство и право. – 1995. – № 7. – С. 35-44.

Надійшла до редакції 15.09.2011

НАЛИВАЙКО Л.Р.,

доктор юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 340.1

ПРИНЦИП СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ЯК ПРИНЦИП ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Розкрито концептуальні положення основних методологічних підходів до визначення змісту принципу соціальної держави як принципу державного ладу України; особливий характер співвідношення „правової” і „соціальної” держави, підкреслено єдність формальних і матеріальних елементів. Аргументовано важливість аналізу принципу соціальної держави як елемента єдиної концепції демократичної, соціальної, правової держави.

Ключові слова: людина, принцип державного ладу України, соціальна держава, соціальна правова держава, соціальна цінність, людина.

Раскрыты концептуальные положения основных методологических подходов к определению содержания принципа социального государства как принципа государственного строя Украины; особый характер соотношения «правового» и «социального государства», подчеркнута единство формальных и материальных элементов. Аргументирована важность анализа принципа социального государства как элемента единственной концепции демократического, социального, правового государства.

Ключевые слова: принцип государственного строя Украины, социальное государство, социальное правовое государство, социальная ценность, человек.

The concept provisions of basic methodological approaches to the content of principle of social state as the principle of political system of Ukraine are discovered in the article. Special pattern of correlation of legal and social state is defined; the unity of formal and material elements is emphasized. The importance of the principle of social state as element of single conception of democratic, social legal state is argued.

Keywords: person, principle of political system of Ukraine, social legal state, social value, social state.

Розбудова демократичної, соціальної та правової держави потребує критичного конструктивного аналізу досягнень і прорахунків загальнотеоретичної юридичної науки в минулому та її побудови на зовсім іншій методологічній основі. У таких умовах виникає необхідність формування нових ціннісних ідеалів, що повною мірою стосується і принципів державного ладу.

За нинішніх умов ця проблематика має важливе значення, тому що результати відповідних наукових досліджень сприятимуть послідовному та ефективному реформуванню сучасного державного ладу України як з огляду на позитивний досвід зарубіжних країн, так і з урахуванням вітчизняного досвіду. Адже принципи державного ладу – це фундаментальні засади, що не тільки пов'язують право з політикою, економікою, духовним життям, а й забезпечують єдність різних власне правових процесів, форм, теорій, ідей і концепцій, понятійно-категоріальних рядів.

Проблема наукового розуміння змісту та сутності принципів державного ладу має сьогодні актуальне теоретичне і практичне значення. Вона концентрує політико-правові аспекти науки теорії держави і права, конституційного права, інших галузевих наук.

Принципи державного ладу – неоднomanітне явище, до його дослідження можна і необхідно підходити з різних сторін. Бажано внести у визначення поняття принципів державного ладу, їх ознак, переліку, логічної послідовності та змісту певну одноманітність тією мірою, яка взагалі можлива в юридичній науці. Гармонізація наукової термінології – це важлива передумова розвитку політичних і юридичних відносин.

Принципи державного ладу як сутнісні політико-правові установки визначають головні риси державного ладу, його сутність і зміст, характер відносин влади, форми правління і політичного режиму, найважливіші сторони правової регламентації відповідних суспільних відносин тощо.

Вищезазначене зумовлює важливість проведення ґрунтовного аналізу принципу соціальної держави як принципу державного ладу України.

Соціальна держава може розглядатися як теорія, ідея, як практика і процес, що спирається на конституційне проголошення країни соціальною. Оскільки Конституція, визнавши Україну соціальною державою, закріпила не стільки реальний, скільки бажаний стан держави, то аналізу здебільшого піддається переважно її теоретична конструкція [1, с. 61-62].

У сучасній науковій літературі існують різні методологічні концепції щодо тлумачення змісту поняття “соціальна держава”. Соціальну державу досліджують як “принцип конституційного устрою”, “конституційну характеристику держави” [2, с. 14-15, 42]; як “сучасний тип демократичної державності” [3, с. 552-553; 2, с. 205, 206]; як “принцип державного ладу” [4, с. 13; 5, с. 160-161]; як “тип організації державного життя” [6, с. 179]; як “результат діалектичного розвитку правової держави” [7, с. 266]; як “державу, що виконує соціальну функцію” [8, с. 374]; як “характеристику правової держави” [9, с. 17, 32]; як “владний орган суспільства” [10, с. 67] тощо. Аналіз наведених підходів дає підстави стверджувати, що різні визначення поняття “соціальна держава”, відображені в літературі, базуються на єдиних концептуальних положеннях.

Зародження ідеї соціальної держави пов'язане з природно-правовими традиціями античного періоду (Сократ, Аристотель, Платон), поглядами доби Відродження (Н. Макіавеллі, Ш.Л. Монтеск'є, Г. Гроцій, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Г. Гегель, Т. Гоббс, Дж. Локк та ін.) та подальшим розвитком у роботах Т. Пейна, Т. Джефферсона, Дж. Медісона, О. Гамільтона.

Вважається, що поняття соціальної держави в сучасному його розумінні застосував у ХІХ ст. німецький юрист і державознавець Л. фон Штейн. Концепція соціальної держави протягом наступних десятиліть зазнала значної трансформації, поступово позбулася політико-ідеологічної риторики і у 80-90-х рр. ХХ ст. увійшла до апарату державно-правової теорії. Ця концепція стала конституційним принципом і отримала визначення держави нового типу [3, с. 553].

Принцип соціальної держави вперше було закріплено у Веймарській Конституції 1919 р., він отримав своє подальше конституювання після Другої світової війни [2, с. 42].

Цей принцип включено і до Конституції України. Пряме визначення держави соціальною дозволяє стверджувати, що державний лад України формується на основі принципу соціальної держави, через що він набуває вищої імперативної сили і стає загальнозначущим, у тому числі щодо соціальної спрямованості законодавства. Безумовно, вищенаведене конституційне положення необхідно розглядати як програмну настанову [7, с. 265]. Така оцінка соціального характеру української держави міститься майже в усіх наукових розробках.

У цьому контексті важливим є з'ясування визначення терміна “соціальна держава”. Конкре-

тизації поняття “соціальна держава” сприяла наукова розробка зазначеної категорії на початку 1990-х рр. у роботах М. Козюбри, В. Копейчикова, П. Рабіновича та ін. Головною тезою цього етапу слід вважати визначення основних напрямів розбудови соціальної держави в Україні. Згодом висловлені ідеї були розвинуті в інших наукових дослідженнях вітчизняних правознавців. Зокрема, два підходи щодо назви такої держави: 1) “демократична, соціальна, правова держава”, “соціально-правова держава” – континентальна модель (В. Копейчиков, М. Козюбра); 2) “держава соціально-демократичної орієнтації” на шляху до “держави соціальної демократії” (П. Рабінович) – така формула визначала перехідний етап розвитку української держави.

У законодавстві України немає визначення терміна “соціальна держава”. У науковій літературі визначення поняття “соціальна держава” трактується по-різному. Отже, хоча Конституція і створила правові передумови для розбудови України як соціальної держави, поняття “соціальна держава” є загальною правовою категорією, яка потребує подальшого визначення її змісту, в тому числі як принципу державного ладу України. З метою розуміння і тлумачення цього поняття науковці звертаються до норм чинного законодавства, судової практики та аналізу існуючих у суспільстві традицій [11, с. 13].

Для аргументації цієї позиції розглянемо деякі визначення дефініції “соціальна держава”. Так, В. Тацій соціальною вважає таку державу, яка визнає людину найвищою соціальною цінністю і своє призначення вбачає в забезпеченні громадянського миру і злагоди в суспільстві [11, с. 13]. Цю думку підтримують Ю. Тодика, В. Погорілко, В. Федоренко, Л. Павловська, І. Яковюк та інші науковці [12, с. 159-160; 2, с. 42; 13, с. 106]. О. Скрипнюк під соціальною державою розуміє сучасний тип демократичної державності, який формується і розвивається в умовах досить стабільної та розвиненої економіки і демократичної політичної системи [3, с. 552-553]. В. Шаповал визначає соціальною державу, діяльність якої спрямована на створення реальних стандартів матеріального добробуту, освіти, охорони здоров’я тощо, а також на мінімізацію фактичної соціальної нерівності з її економічними наслідками та створення системи соціальної підтримки [14, с. 67-68]. О. Скакун використовує термін “соціальна правова держава” і вважає, що це політична організація суспільства, в якому право пов’язує і підкоряє собі державну владу, а основні права особи та її соціальна безпека складають зміст свободи, заснованої на законах, які приймаються і піддаються зміні законним шляхом [15, с. 140]. На думку В. Сухоноса, соціальна держава – це тип держави, який здійснює активний вплив на соціальну сферу життєдіяльності суспільства і здатний здійснювати ефективну соціальну політику в інтересах найширших верств населення [16, с. 139]. Подібної точки зору дотримується і П. Шляхтун [17, с. 127-128]. Інші науковці (М. Кельман, О. Мурашин, Н. Хома) соціальною називають державу, яка прагне до забезпечення кожному громадянину гідних умов існування, соціальної захищеності, співучасті в управлінні виробництвом [18, с. 177].

Аналіз різноманітних поглядів дозволяє стверджувати, що у всіх без винятку визначеннях дефініції “соціальна держава” (їх можна наводити й далі, але в цьому, судячи з усього, немає нагальної потреби) присутнє посилення на соціальну спрямованість функціонування держави.

Урахування вищезазначених позицій та методологічних підходів до дослідження поняття “соціальна держава” дозволяє найбільш повно розкрити зміст терміна «принцип соціальної держави» як принципу державного ладу України. Сьогодні в літературі активно обговорюються традиції формування соціальної держави в західних та постсоціалістичних країнах.

Необхідно виходити із розмежувань та відмінностей їх концептуальних засад, а також історичних умов виникнення соціально орієнтованої державності. За таких обставин у науці використовується теза про відсутність єдиної концепції соціальної держави [19, с. 24-29].

Для узагальнення і всебічного розуміння змісту принципу соціальної держави як принципу державного ладу доцільним є виходити з двох характеристик: по-перше, концепції соціальної правової держави, що має західноєвропейське походження (комплексний аналіз якої є малорепрезентованим на рівні монографічних робіт); по-друге, концепції соціальної правової держави в постсоціалістичних країнах, що базується на історичних, національних, політичних, культурних та релігійних традиціях. Застосування поняття «соціальної держави» разом з «правовою» підкреслює єдність формальних і матеріальних елементів, що стосуються організації та діяльності держави. Усе це є підставою для визнання особливого характеру відносин між правовою і соціальною державою.

У цьому контексті необхідно виходити з того, що соціальна держава – це не антитеза державі правовій, а певний результат діалектичного розвитку останньої. Таку позицію обґрунтовують В. Бабкін, В. Селіванов, О. Скрипнюк та інші науковці [20, с. 273; 21, с. 17; 7, с. 264-266]. У

деяких дослідженнях взагалі містяться категоричні формули: “соціальна держава в чистому вигляді існувати не може, вона може бути тільки соціально-правовою, де на основі права регулюються соціальні відносини в межах конкретних критеріїв, соціальної справедливості” [10, с. 59].

У цілому слід зазначити, що аналіз наукових досліджень ідеї соціальної держави і практики її реалізації в Україні дозволяє зробити висновок, що проблема розбудови соціальної держави залишається недостатньо розробленою, особливо у визначенні її правової природи і шляхів втілення в Україні.

Нагальною потребою подальшої розбудови соціальної держави в Україні є визначення та ґрунтовний аналіз функцій і змісту діяльності такої держави [22, с. 77].

Як свідчить аналіз, практика сучасного державотворення ще далека до конституційного ідеалу. Наслідком є те, що соціальна правова державність як правовий напрям перехідного періоду в Україні ще не стала домінантою суспільного розвитку. С. Бобровник зазначає, що завдання формування соціальної держави не підкріплене сьогодні самим правом та відповідною системою прав людини. Виникає ситуація, коли соціальна держава розглядається не як новий стан розвитку правової держави, а як спосіб організації суспільства в умовах правової зареґламентованості і нестабільності, правового нігілізму та неповаги до прав людини [23, с. 113-114].

Іншими словами, вчені одностайні в тому, що соціальна держава є закономірним продуктом еволюції людської спільноти в напрямі громадянського суспільства соціальної демократії [22, с. 72].

Формування соціальної правової держави в Україні потребує подальшого наукового забезпечення і супроводу, які пов’язані з вирішенням першочергових завдань: проведення ґрунтовного аналізу й експертизи соціального законодавства з метою його систематизації та з’ясування відповідності міжнародним стандартам; розбудова конкретної моделі соціальної правової державності з урахуванням об’єктивних умов життєдіяльності суспільства задля розробки методології досліджень у цій галузі і формування нової концепції взаємодії держави та людини.

Отже, принцип соціальної держави як конституційний принцип державного ладу має лише відносну самостійність, його зміст не може бути усвідомленим поза системою інших конституційних засад. Тому сучасна теорія і практика конституціоналізму вимагають аргументованого узагальнення та аналізу принципу соціальної держави як елемента єдиної концепції демократичної, соціальної, правової держави.

Зміст принципу соціальної правової держави як принципу державного ладу полягає в такому:

- 1) це ідея та процес, що базуються на конституційній регламентації, історичних, політичних, культурних та інших традиціях, менталітеті нації; соціальна правова держава формується у правових формах, на основі й відповідно до законів України;
- 2) соціальна держава є якісною характеристикою, матеріальним змістом правової держави;
- 3) соціальна правова держава має служити громадянському суспільству, сприяти його функціонуванню; принцип соціальної правової держави реалізується через компромісні, узгоджені рішення, координацію діяльності громадян на користь суспільства в цілому;
- 4) соціальна правова держава виявляє себе через принципи соціальної справедливості, людської гідності, солідарності, автономії суспільних відносин і процесів субсидіарності та соціальних зобов’язань;
- 5) принцип соціальної держави є важливою конституційною гарантією ефективної реалізації та захисту системи соціальних прав і свобод людини.

Список використаної літератури:

1. Яковюк І.В. Розбудова соціальної правової держави в Україні: сучасний стан і перспективи // Конституційно-правові засади становлення української державності / За ред. В.Я. Тація, Ю.М. Тодики. – Х., 2003. – С. 55-70.
2. Тодька Ю.Н. Основы конституционного строя Украины: Учеб. пособие. – Х., 1999.
3. Скрипнюк О.В. Соціальна держава // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол.) та ін. – Т. 5: П-С. – К., 2003. – С. 552-553.
4. Шемшученко Ю. С. Основи конституційного ладу України / Ю. С. Шемшученко // Конституційне право України. Академічний курс: Підруч. для вищ. навч. закл.: У 2 т. / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – Т. 2. – К., 2008. – С. 11-28.
5. Погорілко В.Ф. Конституційні основи державного ладу України // Конституційне право України: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Ф. Погорілка. – К., 1999. – С. 152-180.
6. Якушик В.М. Проблеми типології правової держави // Філософська і соціологічна думка. –

1993. – № 9-10. – С. 178-192.

7. Селіванов В.М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти: Монографія. – К., 2002.
8. Рабінович П.М. Соціальна держава // Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К., 1996.
9. Государственное право Германии: В 2 т. / Отв. ред. Б.Н. Топорнин. – Т. 1. – М., 1994.
10. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / Ф.М. Рудич, Р.В. Балабан, Ю.С. Ганжуров та ін.; Ф.М. Рудич (заг. ред.). – К., 2006.
11. Конституція України: Наук.-практ. коментар / В.Б. Авер'янов, О.В. Батанов, Ю.В. Баулін та ін.; Ред. кол. В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю.М. Грошевой та ін. – Х.; К., 2003.
12. Павловська Л.М., Яковюк І.В. Правова держава // Загальна теорія держави і права: Підруч. / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін.; За ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Х., 2002. – С. 148-163.
13. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник / За заг. ред. В.Ф. Погорілка. – К., 2007.
14. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: Підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і фак. – 4-е стер. вид. – К., 2001.
15. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. – Х., 2008.
16. Сухонос В.В. Теорія держави і права: Навч. посіб. – Суми, 2005. .
17. Шляхтун П.П. Конституційне право України: Підруч. – К., 2008.
18. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права: Підруч. – 3-те вид., стер. – Львів, 2007.
19. Яковюк І.В. Виникнення та розвиток концепції соціальної держави // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 2. – С. 24-29.
20. Бабкін В.Д. Від правової до соціально-правової держави // Правова держава: Щорічник наук. пр. – 2001. – Вип. 12. – С. 270-281.
21. Скрипнюк О. Проблеми соціальної держави в контексті концепції “державного мінімалізму” // Право України. – 2000. – № 11. – С. 17-21.
22. Ткачук П. Україна: шляхи формування соціальної держави // Вісник Конституційного Суду України. – 2003. – № 6. – С. 72-78.
23. Бобровник С.В. Держава та особа // Теорія держави і права. Академічний курс: Підруч. / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К., 2006. – С. 74-123.

Надійшла до редакції 15.09.2011

СМЕЛЬЯНОВ В.П.,

доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

СЕМИКІН М.В.,

кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький національний університет)

УДК 343.341

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ**

Розглянуто питання щодо якості сучасного антитерористичного законодавства України, ступеня його відповідності міжнародним документам, запропоновано шляхи усунення недоліків та вдосконалення його положень.

Ключові слова: *тероризм, терористичний акт, злочини терористичної спрямованості, терористичні злочини, терористична діяльність.*

Рассматриваются вопросы качества современного антитеррористического законодательства Украины, степени его соответствия международным документам, предлагаются пути устранения недостатков и совершенствования его положений.

Ключевые слова: *терроризм, террористический акт, преступления террористической направленности, террористические преступления, террористическая деятельность.*

The questions of quality of modern counterterrorist legislation of Ukraine and its

